

AKMED

KOC UNIVERSITY

Suna & İnan Kıraç

Research Center for

Mediterranean Civilizations

16 2018

ISSN 2636-8218

ANMED

News Bulletin on Archaeology
from Mediterranean Anatolia

E-journal

ANMED

News Bulletin on Archaeology from Mediterranean Anatolia
(Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri Bülteni)

16 2018

<i>Mode of publication</i>	Worldwide e-journal
<i>Publisher certificate number</i>	18318
<i>ISSN</i>	2636-8218
<i>Publisher management</i>	Koç University Rumelifeneri Yolu, 34450 Sarıyer / İstanbul
<i>Publisher</i>	Umran Savaş İnan, President, on behalf of Koç University
<i>Editor-in-chief</i>	Oğuz Tekin
<i>Editor</i>	Tarkan Kahya
<i>English copyediting</i>	Mark Wilson
<i>Translation from Turkish to English</i>	İnci Türkoğlu
©	Koç University AKMED (Suna & İnan Kırac Research Center for Mediterranean Civilizations)
<i>Production</i>	Zero Production Ltd. Abdullah Sok. No. 17 Taksim 34433 İstanbul Tel: +90 (212) 244 75 21 • Fax: +90 (212) 244 32 09 info@zerobooksonline.com ; www.zerobooksonline.com
<i>Mailing address</i>	Koç Üniversitesi AKMED (Suna & İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi) Barbaros Mah. Kocatepe Sok. No. 22 Kaleiçi 07100 Antalya - TURKEY Tel: +90 (242) 243 42 74 • Fax: +90 (242) 243 80 13 https://akmed.ku.edu.tr akmed@ku.edu.tr
<i>Cover</i>	Detail of an old Antalya's engravings from the 19th century (Resimlerle Eski Antalya / Pictures of Old Antalya [2013] AKMED).

AKMED

KOÇ UNIVERSITY

Suna & İnan Kiraç

Research Center for

Mediterranean Civilizations

16 2018

ANMED

**News Bulletin on Archaeology
from Mediterranean Anatolia**

CONTENTS

EXCAVATION REPORTS

- Antiochia ad Cragum Excavations: 2016 and 2017 Seasons
Michael HOFF – Birol CAN 1
Rhys TOWNSEND – Timothy HOWE
Asena KIZILARSLANOĞLU
Geraldine DOBOS
- Excavation and Restoration Work at Arykanda in 2007
V. Macit TEKİNALP 15
Hacer SANCAKTAR – Fulya SEVİÇ
- Excavation, Restoration and Conservation Work at Saint Nicholas Church in 2017
Sema DOĞAN – Ebru FINDIK 23
Vera BULGURLU
- Excavations in Elaiussa Sebaste: 2017 Season
Annalisa POLOSA – Muharrem ORAL 31
- Hacılar Büyük Höyük Excavations – 2017
Gülsün UMURTAK – Refik DURU 38
- Excavations at Karain Cave 2017
Yavuz AYDIN – Eşref ERBİL 45
- Kelenderis Excavations in 2017
K. Levent ZOROĞLU 51
- Excavations at Kızılin in 2017
Metin KARTAL 58
- 2017 Work at Kibyra
Şükrü ÖZÜDOĞRU 61
- Work at Xanthos in 2017
Burhan VARKIVANÇ 69
- Myra – Andriake 2017
Nevzat ÇEVİK – Süleyman BULUT 75
Ç. Afşin AYGÜN
Özgü ÇÖMEZOĞLU UZBEK
H. Ayça TIRYAKİ TÜRKMENÖĞLU
- Olympos Excavations in 2017
B. Yelda OLCAY UÇKAN 82
Gökçen K. ÖZTAŞKIN
- Excavations at Pisidian Antioch in 2017
Mehmet ÖZHANLI 90
- Investigating the Defences of Sagalassos: The 2017 Excavations on the Akra
Peter TALLOEN – Mücella ALBAYRAK 95
Jeroen POBLOME
- Work at Side in 2017
Hüseyin Sabri ALANYALI – Serap ERKOÇ 103
- 2016 Work at Side
Hüseyin Sabri ALANYALI 113
Feriştah SOYKAL-ALANYALI
- Excavations at Soli Pompeiopolis in 2017
Remzi YAĞCI – Davut YİĞİTĞPAŞA 123
- Excavations at the Ancient City of Tlos (2005-2017)
Taner KORKUT – Gül IŞIN 132
Çilem UYGUN – Bilsen ÖZDEMİR

SURVEY REPORTS

- 2017 Season of the Lower Göksu Archaeological Salvage Survey Project
Tevfik Emre ŞERİFOĞLU 142
- Hagia Thekla (Meryemlik) Archaeological Site Survey, 2017
Umut ALMAÇ – Ayşin ÖZÜGÜL 150

İÇİNDEKİLER

KAZI RAPORLARI

- *Antiochia ad Cragum 2016 ve 2017 Yılları Kazı Çalışmaları* Michael HOFF – Birol CAN 1
Rhys TOWNSEND – Timothy HOWE
Asena KIZILARSLANOĞLU
Geraldine DOBOS
- *Arykanda Antik Kenti 2017 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları* V. Macit TEKİNALP 15
Hacer SANCAKTAR – Fulya SEVİÇ
- *Aziz Nikolaos Kilisesi 2017 Kazı, Koruma ve Onarım Çalışmaları* Sema DOĞAN – Ebru FINDIK 23
Vera BULGURLU
- *Elaiussa Sebaste 2017 Kazıları* Annalisa POLOSA – Muharrem ORAL 31
- *Hacılar Büyük Höyük Kazıları – 2017* Gülsün UMURTAK – Refik DURU 38
- *Karain Mağarası Kazıları 2017* Yavuz AYDIN – Eşref ERBİL 45
- *2017 Yılı Kelenderis Kazısı* K. Levent ZOROĞLU 51
- *2017 Kızılın Kazısı* Metin KARTAL 58
- *2017 Yılı Kibyra Çalışmaları* Şükrü ÖZÜDOĞRU 61
- *2017 Yılı Ksanthos Çalışmaları* Burhan VARKIVANÇ 69
- *Myra - Andriake 2017* Nevzat ÇEVİK – Süleyman BULUT 75
Ç. Afşin AYGÜN
Özgü ÇÖMEZOĞLU UZBEK
H. Ayça TIRYAKİ TÜRKMENÖĞLU
- *Olympos Kazısı 2017* B. Yelda OLCAY UÇKAN 82
Gökçen K. ÖZTAŞKIN
- *Pisidia Antiokheia Kazısı 2017* Mehmet ÖZHANLI 90
- *Sagalassos Savunma Sistemi İncelemeleri: Akra'da 2017 Kazıları* Peter TALLOEN – Mücella ALBAYRAK 95
Jeroen POBLOME
- *Side 2017 Yılı Çalışmaları* Hüseyin Sabri ALANYALI – Serap ERKOÇ 103
- *Side 2016 Yılı Çalışmaları* Hüseyin Sabri ALANYALI 113
Feriştah SOYKAL-ALANYALI
- *Soli Pompeipolis Kazıları 2017* Remzi YAĞCI – Davut YİĞİTĞPAŞA 123
- *Tlos Antik Kenti Kazıları (2005-2017)* Taner KORKUT – Gül IŞIN 132
Çilem UYGUN – Bilsen ÖZDEMİR

YÜZEY ARAŞTIRMASI RAPORLARI

- *Aşağı Göksu Arkeolojik Kurtarma Yüzey Araştırması Projesi 2017 Sezonu Çalışmaları* Tevfik Emre ŞERİFOĞLU 142
- *Ayatekla (Meryemlik) Ören Yeri Yüzey Araştırması 2017* Umut ALMAÇ – Ayşın ÖZÜGÜL 150

CONTENTS

• Boğsak Archaeological Survey (BOGA) 2017	Günder VARİNLİOĞLU	156
• Urbanization and Rural Settlements in Rough Cilicia during Antiquity: Surveys around Diocaesarea (Uzuncaburç)	Ümit AYDINOĞLU	164
• Research on Settlement History and Rural Settlements in Rough Cilicia in 2017	Aşkim ÖZDİZBAY – İpek DAĞLI DİNÇER	171
• Döldül Yüzü. The Exploration of a Secondary Centre in the Territory of Sagalassos	Ralf VANDAM – Peter TALLOEN Yasemin ZENGER – Jeroen POBLOME	180
• Archaeological Surveys in the Yalvaç, Gelendost, and Şarkikaraağaç Districts of Isparta Province	Mehmet ÖZHANLI	188
• Surveys on Continental Neogene of Isparta in 2017	N. Damla YILMAZ USTA Hilal YAKUT İPEKOĞLU Gülcan SARP – Fuzuli YAĞMURLU Süleyman ATALAY	195
• Surveys at Eminler Höyük in Karaman: Preliminary Results	Yalçın KAMIŞ	200
• Surveys in and around Kremna in 2017	Hüseyin METİN – Salih SOSLU Mustafa ÇİDEM	208
• Surveys in Northern Pisidia in 2017	Fikret ÖZCAN	216
• Coastal and Underwater Archaeological Surveys in Mersin and Antalya Provinces – 2017	Hakan ÖNİZ	226
• Work at the Ancient City of Seleukeia Sidera in 2017	Bilge HÜR MÜZLÜ – Mustafa AKASLAN Hüseyin KÖKER – Lidewijde de JONG Meltem AYAŞAN – Burak SÖNMEZ İlkay ATAV KÖKER	234
• Şeref Höyük / Komama and Vicinity Survey, 2017	Ralf BECKS – B. Ayça POLAT BECKS	242
• Archaeological Surveys in the Hinterland of Tarsus (2016-2017)	Deniz KAPLAN – Erkan ALKAÇ Şener YILDIRIM – Gamze EVGEN	251
• Report on the 2017 Surveys at Uylupınar (Early Kibyra)	F. Eray DÖKÜ	260
OTHER REPORTS		
• Corpus Inscriptionum Latinorum XVII/5-3 Miliaria Provinciarum Lyciae-Pamphyliae et Ciliciae Project 2017	Hamdi ŞAHİN – Seda TUNCAY	268

İÇİNDEKİLER

• Boğsak Arkeolojik Yüzey Araştırması (BOGA) 2017	Günder VARİNLİOĞLU	156
• Dağlık Kilikia'da Antik Dönem'de Kentleşme ve Kırsal Yerleşimler: Diocaesarea (Uzuncaburç) Çevresi Araştırmaları	Ümit AYDINOĞLU	164
• Dağlık Kilikia Yerleşim Tarihi ve Kırsal Yerleşmeler Araştırması - 2017	Aşkın ÖZDİZBAY – İpek DAĞLI DİNÇER	171
• Düldül Yüzü. Sagalassos Territoriumu'nda İkincil bir Merkezin İncelenmesi	Ralf VANDAM – Peter TALLOEN Yasemin ZENGER – Jeroen POBLOME	180
• Isparta İli Yalvaç, Gelendost ve Şarkikaraağaç İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması 2017	Mehmet ÖZHANLI	188
• Isparta Karasal Neojeni 2017 Yılı Yüzey Araştırması	N. Damla YILMAZ USTA Hilal YAKUT İPEKOĞLU Gülcan SARP – Fuzuli YAĞMURLU Süleyman ATALAY	195
• Karaman Eminler Höyük Yüzey Araştırmaları: İlk Sonuçlar	Yalçın KAMIŞ	200
• Kremna ve Çevresi Yüzey Araştırması 2017	Hüseyin METİN – Salih SOSLU Mustafa ÇİDEM	208
• Kuzey Pisidia Yüzey Araştırması 2017	Fikret ÖZCAN	216
• Mersin ve Antalya İlleri Arkeolojik Kıyı ve Sualtı Araştırmaları - 2017	Hakan ÖNİZ	226
• Seleukeia Sidera Antik Kenti 2017 Yılı Çalışmaları	Bilge HÜR MÜZLÜ – Mustafa AKASLAN Hüseyin KÖKER – Lidewijde de JONG Meltem AYAŞAN – Burak SÖNMEZ İlkay ATAV KÖKER	234
• Şeref Höyük / Komama ve Çevresi Yüzey Araştırması 2017	Ralf BECKS – B. Ayça POLAT BECKS	242
• Tarsus Hinterlandı Arkeolojik Yüzey Araştırması (2016-2017)	Deniz KAPLAN – Erkan ALKAÇ Şener YILDIRIM – Gamze EVGEN	251
• 2017 Yılı Uylupınar (Erken Kibyra) Yüzey Araştırması Raporu	F. Eray DÖKÜ	260
DİĞER ÇALIŞMA RAPORLARI		
• Corpus Inscriptionum Latinarum XVII/5-3 Miliaria Provinciarum Lyciae-Pamphyliae et Ciliciae Projesi 2017 Yılı Çalışmaları	Hamdi ŞAHİN – Seda TUNCAY	268

Excavations at the Ancient City of Tlos (2005-2017)

Tlos Antik Kenti Kazıları (2005-2017)

Taner KORKUT – Gül IŞIN – Çilem UYGUN – Bilsen ÖZDEMİR

Situated on the western slopes of the Akdağ Mountains and dominating the Xanthos valley, Tlos was one of the leading cities of Lycia (Fig. 1). The territory of ancient Tlos covered the valley floor formed by the alluvium brought by the Eşen River. It was bounded by the Saklıkent Canyon on the south and the Seydikemer district on the north. Controlling a vast area, the city was an important junction on the route leading from the sea to the mountains. As stressed on the Lycian Road Guide Monument, the road network of Lycia was comprised of seven routes intersecting at Tlos. No doubt, this location was determinative in the shaping of the city through history. The foundation of the city is attributed to Tloos, one of the four sons of Tremiles and Praxidike of the Greek myths. Even so, the name of the city is believed to have derived from this founder's name. However, the name of the city in the Lycian language is read as Tlawa, and Dalawa in the Hittite sources is identified with Tlos. Thus, the city's existence goes back into the prehistory. In addition to the above-mentioned linguistic evidence, archaeological remains attested at the city center and at nearby sites like the caves at Girmeler and Tavabaşı suggest that the foundation of the city started in the Neolithic period at the latest¹.

The rock tombs and sarcophagi on the acropolis's rocky mass rising at the city center and its highly-preserved monumental structures have attracted travelers and researchers for a long time. Indeed, most of the research conducted to date have had a travelogue-like character, and not actually based on scientific research. The first ever scientific research conducted at the site were the surveys conducted between 1994 and 2001 jointly by the Ministry of Culture and Tourism and Akdeniz

Akdağlar'ın batı yamaçlarında konuşlu Tlos antik kenti Xanthos Vadisi'ne hakim konumuyla Likya Bölgesi'nin önde gelen kentleri arasında sayılır (Res. 1). Eşen Nehri alüvyonlarıyla oluşmuş vadi düzlüğünü de kapsayan antik kentin egemenlik sınırları güneyde Saklıkent Kanyonu kuzeyde ise Seydikemer İlçesi ile çizilir. Oldukça geniş bir alanı kontrol eden kent kıydan dağlara uzanan güzergahta önemli bir kavşak konumundadır. Likya Yol Klavuz Anıtı'nda vurgulandığı gibi, Likya Bölgesi yol ağı yedi farklı güzergahtan Tlos'ta kesişmiştir. Hiç şüphesizki bu konum kentin tarihsel süreç içerisinde varlığının şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Kentin kuruluşu Yunan mitoslarında Tremiles ile Praxidike'nin dört oğlundan biri olan Tloos'a dayandırılır. Hatta kentin isminin bu kurucuya dayandığına inanılır. Ancak kent adının Likçe'de Tlawa olarak okunması ve Hitit kaynaklarındaki Dalawa isminin Tlos'la özdeşliği kentin varlığını Prehistorik Çağlara kadara taşır. Sözkonusu linguistik verilerin dışında hem kent merkezi hem de yakın çevredeki Girmeler ve Tavabaşı Mağaraları gibi yerleşimlerde tespit edilen arkeolojik kalıntılar kentin kuruluş hikayesinin en geç Neolitik Dönem'de başladığının kanıtlarındandır¹.

Gerek kent merkezinde yükselen akropol kayalığı üzerindeki kaya mezarları ve lahitler gerekse büyük oranda korunmuş anıtsal yapılar ile antik kent uzun zamandan beri gezgin ve araştırmacıların dikkatini çekmektedir. Gerçi bugüne kadar yapılan araştırmaların büyük bir kısmı seyahatname niteliğindedir; kapsamlı bir bilimsel araştırmaya dayanmamaktadır. Kentte gerçekleştirilen ilk kapsamlı bilimsel araştırmalar T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Akdeniz Üniversitesi işbirliğinde 1994-2001 yılları arasında yürütülen yüzey araştırmalarıdır. 2005

¹ For the ancient city of Tlos see T. Korkut, A Lycian City on the Slopes of the Akdağ Mountains (2016).

¹ Tlos Antik Kenti için bk.: T. Korkut, Tlos. A Lycian City on the Slopes of the Akdağ Mountains (2016).

Fig. 1 Tlos, general view of the ancient city

Res. 1 Tlos antik kenti genel görünüşü

University. Regular excavations have been undertaken by an interdisciplinary team since 2005.

Excavations have covered not only the rock tombs and sarcophagi on the acropolis, but also important public structures such as the stadium area, city basilica, temple to Kronos, large baths, and theater. In addition to the work at the city center, excavation and documentation were also conducted at the Girmeler and Tavabaşı settlements within the city's territory. Data obtained since 2005 has the capability to reshape the history not only of Tlos but all of Lycia. The concerned findings have been presented to the academic world via various studies². Research conducted at Tlos is now presented in ANMED (News Bulletin on Archaeology from Mediterranean Areas); therefore, all of the surveys and excavations conducted to date are summarized below.

Acropolis hill is the number one area of excavations (Fig. 2). The rock mass of the acropolis bounds the city

yılından itibaren ise interdisipliner bir ekip tarafından düzenli olarak kazı etkinlikleri gerçekleştirilmektedir.

Kazı çalışmaları kapsamında Akropol'deki kaya mezarları ve lahitler dışında stadyum alanı, kent bazilikası, Kronos Tapınağı, büyük hamam ve tiyatro gibi önemli kamu yapılarının araştırılmasına öncelik verilmiştir. Kent merkezindeki çalışmaların yanı sıra teritoryumda kalan Girmeler ile Tavabaşı yerleşimlerinde de kazı ve belgeleme çalışmaları yürütülmektedir. 2005 yılından itibaren yürütülen kazı ve yüzey araştırmaları esnasında sadece Tlos antik kenti değil aynı zamanda tüm Likya Bölgesi'nin de tarihini yeniden şekillendirecek verilere ulaşılmıştır. Söz konusu bulgular farklı çalışmalarla bilim dünyasına sunulmaktadır². Tlos Antik Kenti'nde yürütülen araştırmalar Anadolu Akdeniz Arkeoloji Haberleri Bülteni'nde (ANMED) ilk kez tanıtıldığından bugüne kadar gerçekleştirilen kazı ve yüzey araştırmalarının tamamı bu yazı kapsamında özetlenmiştir.

2 Publications related to the excavations at Tlos are listed on the official website of the excavations: www.tloskazilari.com

2 Tlos araştırmalarıyla bağlantılı yayınlar kazının resmi web sayfasında (www.tloskazilari.com) tanıtılmaktadır.

Fig. 2 Tlos, acropolis

Res. 2 Tlos Akropolü

center on the west and is one of the important areas where settlement can be traced uninterruptedly. The peak of the hill was arranged for the dynastic settlement; the eastern and northern slopes were reserved for the necropolis that contains rock-cut tombs and sarcophagi. Public structures start at the foot of the acropolis and are connected to the Hellenistic urbanism of Tlos. Remains of the dynasty's residence at the acropolis go back to the Early Classical period. The sanctuary formed by chiseling off the bedrock on the northern slope of the acropolis stands on the boundary of the palace complex of the Classical period. Excavations carried out here brought to light its arrangement as two adjacent rooms at different levels. The rocks encircling the sanctuary were ornamented with divine reliefs. Holes for placing stelae and libation pits were found on the ground of the sanctuary, thought to be related with the local Lycian deity Trggas. Excavations were also initiated at the same time at the necropolis in order to cast light onto the burial traditions and tomb architecture of Tlos. Excavations at the necropolis have brought to light tombs with their sliding doors still shut. Exposed in their original context and housing rich finds, they reveal the process of their construction and use. Furthermore, new discoveries from already known monumental tombs have presented academia with exhilarating results. For instance, the relief attested on the pediment of the rock tomb of Bellerophon and thought to belong to the deity Trggas is a novelty for tomb architecture of Lycia. In light of archaeological

Tlos antik kentinde kazı çalışmalarının yürütüldüğü alanların başında akropol yükseltisi gelmektedir (Res. 2). Kent merkezinin batı sınırını oluşturan akropol kayalığı kentin kesintisiz yerleşim izlerinin takip edilebildiği önemli alanlardandır. Yükseltinin zirvesi dynastik yerleşim alanı için düzenlenmiş; doğu ve kuzey yamaçlar ise kaya mezarları ile lahitlerin bir arada kullanıldığı nekropol alanına ayrılmıştır. Akropol'ün eteğinde başlayan kamu yapıları Tlos'un Hellenistik Dönem urbanistiği ile bağlantılıdır. Akropol'deki bey sarayına ait kalıntılar Erken Klasik Dönem'e kadar uzanmaktadır. Akropol'ün kuzey yamacında, ana kayanın tıraşlanmasıyla oluşturulmuş kutsal alan Klasik Dönem saray kompleksi sınırlarındadır. Bu alanda yürütülen kazı çalışmaları esnasında yapının farklı seviyelerde yan yana iki ayrı mekan olarak düzenlendiği ve kutsal alanı çevreleyen kayalıkların tanrısal kabartmalarla hareketlendirilmiş olduğu anlaşılmıştır. Likya'nın yerel tanrısı Trggas ile bağlantılı olduğu düşünülen kutsal alanın zemininde ise stel yuvaları ve sunu çukurları tespit edilmiştir.

Tlos antik kenti ölü gömme gelenekleri ile mezar mimarlığının anlaşılması adına eş zamanlı olarak nekropol alanında da kazılara başlanmıştır. Nekropol alanındaki kazı çalışmaları esnasında sürgülü kapıları kapalı pozisyonda olan kaya mezarları orijinal kontekstiyle açığa çıkarılmış ve oldukça zengin buluntu grubu yardımıyla kaya mezarlarının inşaa ve kullanım süreçleriyle bağlantılı önemli verilere ulaşılmıştır. Bunların dışında uzun yıllardır bilinen bazı mezar anıtlarındaki yeni keşifler de bilim dünyasını

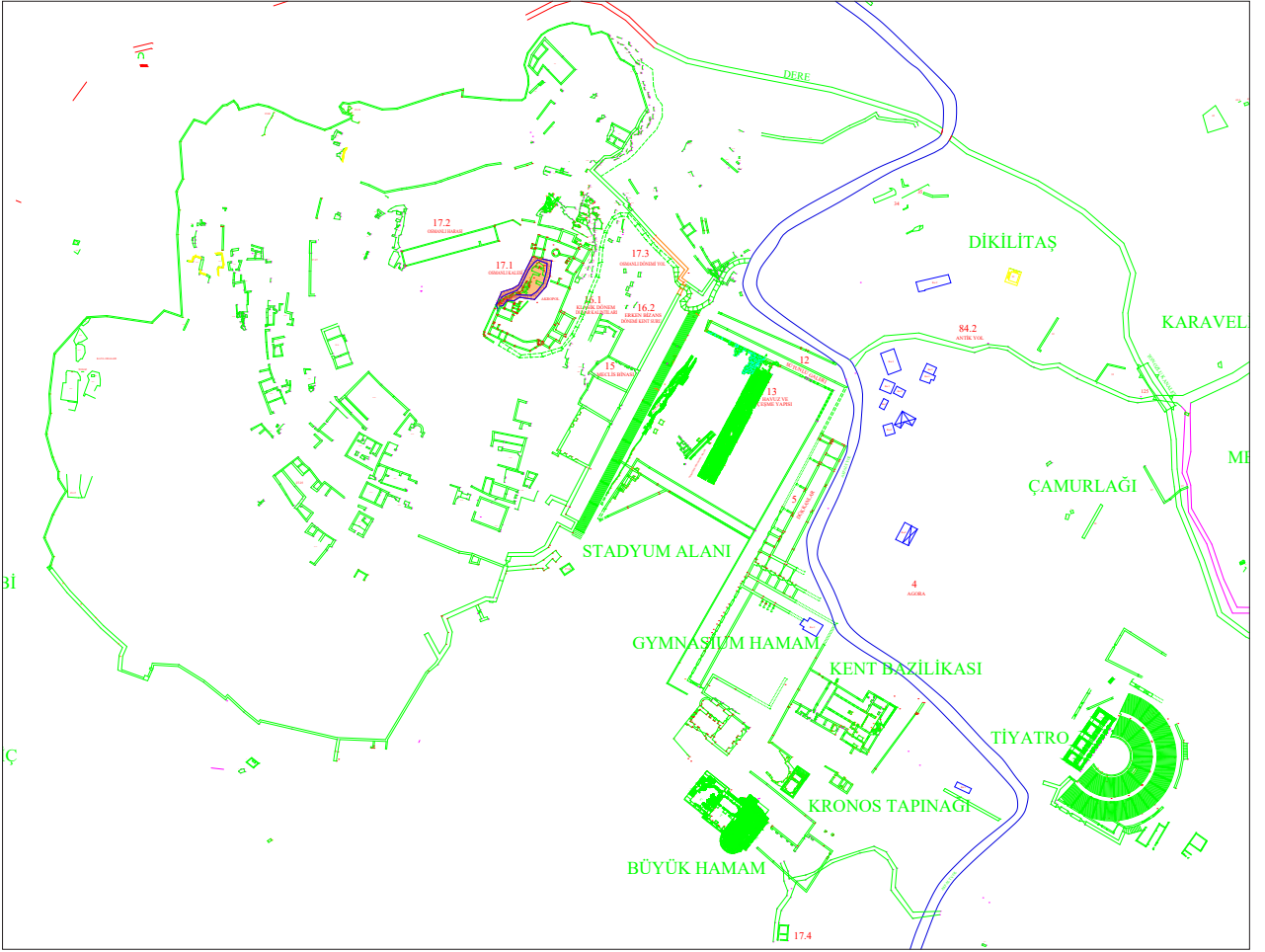

Fig. 3 Tlos, plan of the ancient city

Res. 3 Tlos antik kenti planı

finds, the tomb of Bellerophon dating to the beginning of the Classical period is the earliest rock tomb with a temple façade in Lycia.

Another focus of excavations at Tlos was the level area of the stadium located at the eastern foot of the acropolis (Fig. 3). Initially, the rows of seats – recently concealed under a wall of rubble for a water channel – were cleaned and exposed. The early phase of the stadium dates to the Hellenistic period, and its seating was arranged in nine rows only on one side. Just a section of rows of seats measuring 148 m in length has survived in good condition. Most of the rows of seating were hewn out of bedrock. On the other hand, the architecture on the level ground exhibits additions from different periods. The pool and fountain arrangement in the center of the area and the U-shaped colonnaded gallery surrounding them belong to the last phase of use, i.e. the Roman period. This architectural arrangement indicates that this area might have served not only as a stadium but also for social and religious activities.

heyecanlandırıcı sonuçlar sunmuştur. Örneğin Bellerophon kaya mezarının alınışında tespit edilen ve tanrı Trqqas'a ait olduğu düşünülen kabartma Likya Bölgesi mezar mimarlığı için yenidir. Arkeolojik buluntular ışığında Klasik Dönem'in başlarına tarihlenen Bellerophon mezarı Likya Bölgesi'nin bilinen en erken tapınak cepheli kaya mezarı olma özelliğini taşımaktadır.

Tlos Antik Kenti kazılarının odaklandığı diğer bir alan akropol yükseltisinin doğu eteğinde bulunan stadyum düzlüğüdür (Res. 3). Öncelikle yakın zamanda üzerinden moloz taşlardan yüksek bir duvar örülerek su kanalı geçirilmiş oturma sıraları temizlenerek günışığına çıkarılmıştır. Erken evresinin Hellenistik Dönem'e uzandığı anlaşılan stadyum düzenlemesinin 9 oturma sıralı tek taraflı tribününden yalnızca 148 m uzunluğundaki bir kısım sağlam olarak günümüze ulaşmıştır. Oturma sıralarının büyük bir kısmının ana kayanın tıraşlanmasıyla şekillendirildiği görülür. Diğer taraftan düzlük alandaki mimari döşem farklı dönem ekleri sunmaktadır. Alanın merkezinde yer alan havuz ve çeşme düzenlemesi ile bunu çevreleyen U

Excavations at the stadium area brought to light evidence regarding much earlier settlements at Tlos. In the course of excavations carried out at the ground level of the stadium, an area with overlapping architectural strata of the Bronze Age, Geometric period, and Archaic period was uncovered. Other than the architectural context documented in this area's stratigraphy, potsherds belonging to different periods also herald a settlement going back to prehistory. Analyses of carbon samples taken from the concerned layers support these datings. On the other hand, almost all of the level area around the stadium has been scanned with geophysical methods. Anomalies attested at various levels of the excavated area indicate the presence of Early Bronze Age and earlier settlement strata. The sondages dug brought to light finds of the Early Chalcolithic period, verifying the expectations. Thus, it has been confirmed that the level ground at the eastern foot of the acropolis hill had been the center of the earlier periods of Tlos before the area was chiseled out and a stadium was built.

The theater resting on a hillside bounds the city center of Tlos on its east side (Fig. 3). The temple architecture attested at the top of the middle of the upper cavea has a grandiose interior and an exterior façade arrangement, which puts this theater at a special place among the theaters in Anatolia. Inscriptions in the theater evince many repairs during the Roman period. However, the overall architectural features of the structure and the repair inscription from the Augustan period show that the structure was actually built in the Hellenistic period. The cavea is comprised of two sections separated from each other by a wide diazoma, and its entryways are found on the north and south. In addition, there are stairways leading to the diazoma on the northeast and southeast sides. The stage building rises on the west. The front of the stage building facing the cavea was decorated with garland friezes, statues, figural and floral reliefs. The excavations of the stage building have been completed, and the restoration project for conservation purposes has been prepared. In the last campaign, relevés of the cavea and encircling wall were prepared, and its restoration project will be prepared in the coming campaign.

The level ground of the agora forms the city center, and right to its south stand the religious buildings of the city. At the south corner of this area, the remains of a fallen temple were uncovered (Fig. 3). Based on the pediment and debris of the façade, we understood that the structure was oriented in a north-south direction and built in the Corinthian order. This *templum in antis* originally stood on a podium measuring 16 x 8 m. The podium, crepis, stairs leading to the pronaos, and the foundation

formundaki sütunlu galeri Roma Dönemi'ndeki son kullanım evresine aittir. Sözkonusu mimari düzenleme tüm bu alanın sadece stadyum amaçlı değil, aynı zamanda diğer sosyal ve dinsel aktiviteler için de kullanılmış olabileceğine işaret etmektedir.

Tlos Antik Kenti'nin çok daha erken çağlara ait yerleşim izlerine ışık tutacak verilere yine stadyum düzlüğündeki kazılar esnasında ulaşılmıştır. Stadyum zemininin alt seviyelerinde yürütülen kazı çalışmaları esnasında Tunç Çağı, Geometrik Dönem ve Arkaik Dönem'e ait mimari kalıntıların üst üste tabakalarda bulunduğu bir alan lokalize edilmiştir. Bu alandaki tabakalaşmada belgelenen mimari kontekstin dışında yine farklı dönemlere ait seramik parçaları da Prehistorik Çağlara kadar geri giden bir yerleşimin habercisidir. Sözkonusu katmanlardan alınan karbon örneklerinin analizleri bu tarihlemeleri desteklemektedir. Diğer yandan stadyum düzlüğünün neredeyse tamamı jeofizik çalışmalarıyla taranmıştır. Özellikle kazı çalışmalarının yürütüldüğü bu alanın farklı seviyelerinde gözlemlenen anomali örnekleri daha derinlerde Erken Tunç Çağı ve öncesi yerleşim katmanlarının bulunduğunu da göstermiştir. Bu doğrultuda gerçekleştirilen sondajlardan Erken Kalkolitik Dönem buluntularının gelmesi tahminleri doğrulamıştır. Böylece günümüz kent merkezini batı yönden sınırlayan yükseltinin doğu yamacı Hellenistik Dönem'de traşlanarak stadyuma dönüştürülmeden önce Tlos'un erken dönemlerine ait yerleşiminin merkezi olduğu kesinlik kazanmıştır.

Tlos kent merkezinin doğu sınırını yamaca yaslandırılmış bir tiyatro yapısı çizer (Res. 3). Tlos tiyatrosu ikinci cavea'sının hemen üst ortasında tespit edilen tapınak mimarisi, sahne binasının görkemli iç ve dış cephe düzenlemesiyle Anadolu tiyatroları içerisinde ayrı bir öneme sahiptir. Tiyatro'da bulunan yazıtlardan yapının Roma Dönemi'nde çok kez tamirat geçirdiği anlaşılmaktadır. Ancak tiyatronun genel mimari özellikleri ve Augustus Dönemi'ne tarihlenen onarım yazıtı yapının Hellenistik Dönem'de inşa edildiğine işaret etmektedir. Birbirinden oldukça geniş bir diazoma ile ayrılan iki cavea'dan oluşan tiyatronun girişleri kuzey ve güney yöndedir. Bunlardan başka kuzeydoğu ve güneydoğu yönlerde üst diazoma'ya çıkışı sağlayan merdivenler de bulunmaktadır. Tiyatronun batı yönünde sahne binası yükselir. Sahne binasının cavea'ya bakan ön cephesi girland frizleri, heykeller, figürlü ve bitkisel kabartmalarla hareketlendirilmiştir. Kazı çalışmaları tamamlanan sahne binasının mevcut haliyle korunmasına yönelik restorasyon projesi hazırlanmıştır. Son kazı sezonunda tiyatro caveası ve çevre duvarlarının rölövesi hazırlanmış olup önümüzdeki sezonda restorasyon projesinin hazırlanması düşünülmektedir.

Fig. 4 Tlos, city's basilica

Res. 4 Tlos Kent Bazilikası

filling have survived *in situ*. Inscriptions attest that this temple was dedicated to Kronos, and every year Kroneia festivals were held in his honor starting in the Early Roman period.

Just to the north of the temple to Kronos is the basilica, whose earliest phase is dated to the Early Christian period (Figs. 3-4). In architectural terms, the structure recalls the cruciform basilicas of the period. This three-aisled basilica is oriented in an east-west direction. The apse faces east; the entranceways are on the west. The walls are standing to a great extent; spoliated blocks and columns are noted in these rubble walls. The differences in architecture point to the fact that the atrium on the west was added later. Finds uncovered indicate that the structure remained in use through repairs until the 13th century. This long duration of use is also supported by the tombs built in the northern and southern side aisles. Excavations have brought to light a mosaic pavement using the *opus tessellatum* technique. This mosaic pavement has been conserved and covered for protection from the elements. Similar strengthening work was applied on the walls of the basilica, and

Kent merkezini oluşturan agora düzlüğünün hemen güneyindeki alan üzerinde kentin dinsel yapıları yükselmektedir. Bu alanın hemen güney köşesinde olduğu yere yıkılmış vaziyette duran bir tapınak kalıntısı ortaya çıkarılmıştır (Res. 3). Tapınağa ait alınlığın ve ön cephe düzenlemesinin yıkıntı durumundan yapının kuzey-güney doğrultuda olduğu ve korinth düzeninde inşa edildiği anlaşılmıştır. Tapınak planı templum in antis olup 16 x 8 m ölçülerindeki bir platform üzerine oturulmuştur. Tapınağın podyum, krepis sırası, pronaos'a girişi sağlayan merdiven ve temel dolgusuna kadar olan kısmı insitu olarak günümüze ulaşmıştır. Tapınak alanında tespit edilen yazıtlar yapının tanrı Kronos için inşa edildiğini ve Erken Roma Dönemi'nden itibaren tanrının onuruna her yıl kentte Kroneia şenlikleri düzenlendiğini göstermiştir.

Kronos Tapınağı'nın hemen kuzey yönünde, ilk evresi Erken Hıristiyanlık Dönemi'nde inşa edildiği anlaşılan kent bazilikası yeraltıdır (Res. 3-4). Mimari bakımdan dönemin haç formulu bazilikalarını anımsatan yapı üç sahınlıdır ve doğu-batı eksenindedir. Bazilikanın apsisi kısmı doğuya bakmaktadır; girişleri ise batı yöndedir.

therefore excavation works at the basilica have been completed.

Two bath complexes are found on the terraces at a lower level south and west of the area where the religious structures are located. That excavated just south of the temple to Kronos is called the large baths because of its dimensions (Fig. 3). Three halls placed side by side and communicating via two doorways each reflect the characteristics of typical Lycian baths. The north-south oriented entrance hall on the east served as the frigidarium. It is accessed via a monumental doorway on its north side, and its apsidal south wall with seven windows looks over the Eşen valley. In this apsidal section is a semicircular pool accessed via stairs. Doorways in the middle of the western wall of the frigidarium lead into the tepidarium, which currently has a look far from its original condition. In the later periods, this hall was divided in two, and the smaller northern part was transformed to a church. The larger, southern room served as living space, as inferred from the remains of a hearth and other architectural arrangements. During this phase, the frigidarium was used for burials. The caldarium is located in the western part of the baths, and it was also altered over time and lost its authentic fabric. For instance, in the course of building the church in the tepidarium, the caldarium was converted to the narthex of the church. The wide window on the west side was used for entrance to the church.

The structure with three halls just northwest of the large baths is called the small baths due to its dimensions (Fig. 3). However, the Lycian-style adjacent hall arrangement is not seen here. In addition, the palaestra located to the north is part of the complex, and this also distinguishes the small baths from others. On the north and south sides of the palaestra are changing cabins and fountains. This architectural description points to a gymnasium arrangement where the youth were trained physically and spiritually rather than the palaestra of a bathhouse. Therefore, the rooms along the north and south sides would have been for educational purposes. Not many gymnasia are known in Lycia. In this regard, the gymnasium complex at Tlos has a special place and importance for the bath architecture of Lycia. Only vegetation and rubble cleaning have been conducted at the site of the baths-gymnasium complex to date.

Beside the excavations concentrating on the city center of Tlos, excavations and research were conducted at other sites like Girmeler and Tavabaşı located within its territory. The Girmeler Cave settlement is located about 5 km northwest of ancient Tlos (Fig. 5). One of the few

Büyük bir kısmı ayakta duran duvarlar moloz taş kullanılarak oluşturulmuştur. Ancak yer yer devşirme malzeme olan düz blokların ve sütunların kullanıldığı da gözlemlenir. Mimari yapı farklılıklarından, bazilikanın batısındaki girişlerin hemen önünde bulunan dikdörtgen formdaki atrium'un daha sonraki bir dönemde ilave edildiği anlaşılmıştır. Bazilika kazılarında ele geçen bulun-tular yapının farklı dönemlerdeki tamiratlarla MS 13. yy.'a kadar kullanıldığını göstermiştir. Yapının böyle uzun bir süreç içerisinde kullanım gördüğü kuzey ve güney yöndeki sahnelerde tespit edilen mezarlarla da desteklenmiştir. Kazılar esnasında bazilikanın tüm zeminini kaplayan opus tessellatum tekniğindeki mozaik döşem ortaya çıkartılmıştır. Söz konusu mozaiklerin konservasyon işlemleri tamamlanmış olup üzeri örtülerek koruma altına alınmıştır. Benzer bir sağlamlaştırma çalışması bazilikanın duvarlarında gerçekleştirilmiş, böylece de bazilikadaki kazı çalışmaları tamamlanmıştır.

Üzerinde kentin dinsel yapılarının yükseldiği alanın güney ve batı yönlerinde, daha alt seviyedeki yamaçlarda iki hamam kompleksi yerleştirilmiştir. Kronos Tapınağı'nın hemen güney yönünde kazısı tamamlanan yapı ölçülerinden dolayı "büyük hamam" olarak adlandırılmıştır (Res. 3). Yan yana dizili ve ikişer kapı geçişiyle birbirine bağlanmış üç mekandan oluşan hamam yapısı, mimari özellikleri dolayısıyla tipik bir Likya hamamı görüntüsü sergiler niteliktedir. Hamamın doğu yönünde bulunan ve giriş mekanı olarak kullanılan soğukluk bölümü (frigidarium) kuzey-güney doğrultuludur. Kuzey yönden anıtsal bir kapıyla girilen mekan, güneyde yedi kemerli pencere düzenlemesinin olduğu apsidial bir yapıyla Eşen Vadisi'ne bakmaktadır. Söz konusu apsidial bölümün içinde merdivenlerle inilen yarım daire formunda bir havuz da bulunmaktadır. Frigidarium mekanının batı duvarının tam ortasındaki kapılarla geçilen bölüm hamamın ılıklik kısmını (tepidarium) oluşturmaktadır. Tepidarium bölümünün bugünkü görüntüsü orijinal halinden çok uzaktır. İlerleyen dönemlerde mekan ortadan ikiye bölünmüş ve kuzey yönde kalan kısım küçük bir kiliseye dönüştürülmüştür. Güneyde kalan bölüm ise, zeminde tespit edilen ocak kalıntısından ve diğer mimari düzenlemelerden de anlaşıldığı üzere yaşamsal işlevli kullanılmıştır. Bu esnada frigidarium bölümü mezarlık olarak kullanılmaya başlanmıştır. Hamamın en batı ucunda ise sıcaklık bölümü (caldarium) bulunmaktadır. Caldarium bölümünde de zamanla değişikliğe gidildiği ve mekanın orijinal dokusunun bozulduğu görülmüştür. Örneğin tepidarium mekanındaki kilise yapısının inşası esnasında caldarium bölümü kilisenin narthex'ine dönüştürülmüştür. Batı yönde bulunan hamamın geniş pencere açıklığı ise kilisenin girişi için kullanılmıştır.

Fig. 5 Girmeler Cave/Höyük

Res. 5 Girmeler Mağarası/Höyüğü

known prehistoric sites in Lycia, Girmeler Cave is located on the western façade of the rocks in the Xanthos valley. This cave settlement is comprised of two galleries, each with a separate grandiose entrance. Containing evidence from prehistory through today, the Girmeler Cave settlement contributes greatly to the settlement history of Lycia. Research on the remains of a höyük before the entrances to the cave galleries has shown that the site was inhabited at the latest in the latter half of the 9th millennium B.C., i.e. the Pre-Pottery Neolithic period. Another prehistoric settlement area within the territory of Tlos is the Tavabaşı Cave (Fig. 6), located near Arsaköy to the south of Tlos. It has been heavily damaged both by the elements and illicit digs. Surveys conducted at the site comprised of two caves have noted potsherds from the Neolithic through the Middle Byzantine period. A sondage conducted in the cave located a layer below the rocky surface and surprisingly brought to light Middle Chalcolithic materials. Thus, it is of importance that Tavabaşı Cave contributes to the information gathered from the Middle Chalcolithic settlements documented in the Elmalı Plains. Paintings in red on the rocks by the cave's entrance are still discernible, despite the damage caused by the elements and human hands. These

Büyük hamamın hemen kuzeybatısında yükselen ve benzer şekilde üç mekandan oluşan yapı ölçülerinden dolayı "küçük hamam" olarak adlandırılır (Res. 3). Ancak büyük hamamda gözlemlenen Likya tipi sıra mekânli düzenlemeye burada rastlanılmaz. Ayrıca küçük hamamın kuzey yönünde bulunan ve yapının bir parçası olan palestra'nın varlığı da ayırıcı bir özelliktir. Palestra'nın kuzey ve güney yönlerinde soyunma kabinleri ve çeşme düzenlemeleri yer almaktadır. Burada etrafıca tanımlanan mimari anlatım sıradan bir hamam palestra'sından çok gençlerin bedensel ve ruhsal eğitim gördükleri bir gymnasium düzenlemesine işaret etmektedir. Böylece kuzey ve güney yönde tespit edilen odalar da eğitim amaçlı kullanılmış olmalıdır. Likya Bölgesi'nde bilinen gymnasium yapılarının sayısı çok fazla değildir. Bu bakımdan Tlos gymnasium kompleksinin Likya Bölgesi hamam mimarlığı içerisinde ayrı bir yeri ve önemi bulunmaktadır. Gymnasium-hamam kompleksinin bulunduğu alanda bugüne kadar mimari belgelemeye yönelik olarak sadece bitki ve moloz temizliği yapılmıştır.

Tlos kent merkezinde yoğunlaşan kazı çalışmaları dışında teritoryumda bulunan Girmeler ve Tavabaşı gibi bazı alanlarda da kazı ve araştırmalar gerçekleştirilmiştir.

Fig. 6 Tavabaşı Caves

Res. 6 Tavabaşı Mağaraları

images are thought to date from the Late Neolithic period, and schematic human figures, geometric and abstract shapes, signs and symbols are clearly discernible. Similar human figures are also known from Latmos and Gülnar in Mersin.

Numerous groups of structures hidden amidst the rugged terrain around the ancient city of Tlos await discovery. Surveys continue in the region in order to document and archive the concerned cultural properties and to interpret the urbanistic understanding of Tlos. Surveys are conducted in three areas covering the city center and proximity, the Xanthos valley, and the mountainous territory. The work conducted by colleagues from a variety of disciplines include documentation in archaeology, epigraphy, geology as well as natural and cultural landscape. Furthermore, all the remains identified in the course of research are marked in the cartographical map after measuring with the International Terrestrial Reference Frame system. Thus, a city map of Tlos with high accuracy and reliability has been prepared based on the globe-based coordinate system³.

³ Excavations at the ancient city of Tlos are conducted with the support of the Ministry of Culture and Tourism and Akdeniz

Girmeler Mağarası yerleşim alanı Tlos antik kentinin yak. 5 km kuzeybatısında yer almaktadır (Res. 5). Likya Bölgesi'nde bilinen az sayıdaki Prehistorik yerleşimden biri olan Girmeler Mağarası, Xanthos Vadisi kıyısındaki kayalığın batı yüzünde konuşlanmıştır. Mağara yerleşimi her biri görkemli ayrı girişi bulunan iki farklı galeriden oluşmaktadır. Girmeler Mağarası yerleşimi Prehistorik çağlardan günümüze kadar uzanan süreçte buluntular içermesiyle Likya Bölgesi yerleşim tarihine önemli katkılar sunmaktadır. Mağara girişlerinin önündeki höyük kalıntısında yapılan araştırmalar alanın en geç MÖ 9. binin ikinci yarısında, Neolitik Dönem'in seramiksiz evresinde iskan edildiğini ortaya koymuştur. Tlos teritoryumu içerisinde kalan diğer bir prehistorik yerleşim alanı ise Tavabaşı Mağarası'dır (Res. 6). Tlos kent merkezinin güneyinde, günümüz Arsaköy yakınlarında bulunan yerleşim alanı hem doğal etkenler hem de kaçak kazılar nedeniyle yoğun bir tahribata uğramıştır. İki ayrı mağaradan oluşan yerleşim alanında gerçekleştirilen yüzey araştırmaları esnasında tespit edilen seramik örnekleri Neolitik Dönem'den Orta Bizans Dönemi'ne kadar tarihlenmektedir. Kayalık yüzeyin bir alt kodunda yeralan mağarada açılan bir sondajda Orta Kalkolitik Dönem yerleşim katmanına ulaşılmış olması şaşırtıcıdır.

Elmalı düzlüğündeki yerleşimlerde belgelenen Orta Kalolitik Dönem ile ilgili bilgilere Tavabaşı Mağarası'nın katkı sağlaması bu bakımdan önemlidir. Bunlardan başka mağara girişinin yanındaki kayalığın üzerinde tespit edilen kırmızı boya ile yapılmış resimler insaneli ve doğal olarak meydana gelmiş yoğun tahribata rağmen halen görülür durumdadır. Geç Neolitik Dönem'e ait olduğu düşünülen kaya resimleri arasında şematik insan figürleri, geometrik ve soyut şekiller, işaret ve semboller rahatlıkla izlenebilmektedir. Sözkonusu kaya resimlerinin benzerleri Latmos ve Mersin-Gülнар'dan bilinmektedir.

Tlos antik kenti'nin çevresindeki engebeli topografyada gizlenmiş ve keşfedilmeyi bekleyen çok sayıda yapı grubu bulunmaktadır. Sözkonusu kültür varlıklarının belgelenerek arşivlenmesi ve Tlos'un şehircilik anlayışının yorumlanması amacıyla bölgede yüzey araştırmaları da yürütülmektedir. Yüzey araştırmaları kent merkezi ve yakın çevresi, Xanthos vadisi ve dağlık teritoryum olmak üzere üç ayrı bölgede gerçekleştirilmektedir. Farklı mesleklerden araştırmacıların katıldığı çalışmalar esnasında arkeoloji, epigrafi, jeoloji ile doğal ve kültürel peyzaj gibi değişik alanlarda belgeleme yapılmıştır. Ayrıca araştırmalar esnasında tespit edilen tüm kalıntıların International Terrestrial Reference Frame sistemiyle ölçülerek kartografik harita üzerine işaretlenmesiyle yer merkezli koordinat sistemi sayesinde yüksek doğrulukta ve daha güvenilir bir althğa dayalı Tlos antik kenti haritası da oluşturulmuştur³.

University Rectorate. Three years of the surveys within the territory of Tlos were financed by TÜBİTAK under the Project no. 111K227. Koç University's Suna & İnan Kıraç Research Center on Mediterranean Civilizations started to support the excavations in accordance with the projects prepared. Activities at the ancient city of Tlos are supported substantially by other public institutions as well, among which are the Muğla Governorate, Muğla Provincial Directorate of Culture and Tourism, Fethiye District Governorate, Fethiye Museum Directorate, Fethiye Municipality, Seydikemer Municipality and Seydikemer District Governorate. In addition, Ertürk Harita, Equinox Travel, Baba Vinç, Geometrik Mühendislik, and Kuğu Endüstriyel provide technical and logistics support. We would like to express our sincere gratitude to all the institutions listed above for the permits granted, and the financial and moral support they have given. Furthermore, there are friends who wish to remain anonymous but are generous with their help. Many thanks are due to them as well.

³ Tlos antik kenti kazıları Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Akdeniz Üniversitesi Rektörlüğü desteğinde sürdürülmektedir. Tlos teritoryumunda gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının üç yılı 111K227 numaralı proje kapsamında Tübitak tarafından finanse edilmiştir. Koç Üniversitesi Suna & İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi (AKMED) 2017 yılından itibaren hazırlanan projeler doğrultusunda kazılara destek vermeye başlamıştır. Tlos antik kenti etkinliklerine diğer kamu kurumu ve kuruluşlarının da yadsınamaz katkıları olmaktadır. Muğla Valiliği, Muğla Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Fethiye Kaymakamlığı, Fethiye Müze Müdürlüğü, Fethiye Belediye Başkanlığı, Seydikemer Belediye Başkanlığı ve Seydikemer Kaymakamlığı kazılara destek veren kurumlar arasındadır. Bunlardan başka Ertürk Harita, Equinox Travel, Baba Vinç, Geometrik Mühendislik ve Kuğu Endüstriyel'in de Tlos'daki çalışmalara teknik ve lojistik destekleri olmaktadır. Burada isimleri sıralanan kurum ve kuruluşlara gerekli izinlerin verilmesi ve maddi-manevi desteklerinden dolayı şükranlarımızı sunuyoruz. Diğer yandan çalışmalar esnasında sürekli yanımızda olup desteklerini esirgemeyen ve de isimlerinin burada yazılmasını arzu etmeyen dostlarımız vardır; Onlara ne kadar teşekkür etmek azdır.